

УДК 658:339.17

УПРАВЛІННЯ МЕХАНІЗМОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Тараненко О.О.*ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

У статті розглянуто актуальні питання управління економічною стійкістю торговельних підприємств. Обґрунтовано методичні підходи до діагностики та прогнозування економічної стійкості торговельних підприємств. Запропоновано методику оцінювання ефективності забезпечення економічної стійкості.

Ключові слова: економічна стійкість, діагностика, прогнозування, методика, управління.

This article contains information about management of economic stability of trading enterprises. Methodical approaches for diagnostics and forecasting of economic stability of trading enterprises are substantiated. The technique of an estimation of economic stability efficiency maintenance is offered.

Keywords: economic stability, diagnostics, forecasting, a technique, management.

Актуальність проблеми. Сучасні економічні умови господарювання характеризуються високим рівнем нестабільності, що ускладнює суб'єктам ринку досягнення позитивних результатів діяльності, зокрема торговельним підприємствам. Особливість торгівлі у процесі суспільного обміну визначається тим, що вона здійснюється на етапах розподілу і обміну та, виступаючи проміжною ланкою між виробництвом і споживанням, впливає на макроекономічний механізм. Це підвищує актуальність забезпечення економічної стійкості торговельних підприємств та, зокрема, проблеми управління механізмом забезпечення економічної стійкості торговельного підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам управління економічною стійкістю підприємств різних видів діяльності присвячені праці М. Абрютіної, О. Ареф'євої, О. Бакальської, В. Василенко, Д. Городинської, В. Гросул, О. Дуванової, В. Іванова, Л. Костирко, Г. Мохонько, А. Романової, О. Сергєєвої, А. Сулими та інших. Незважаючи на те, що науковцями досліджено широке коло питань теоретичного та практичного характеру, проблема формування відповідного методичного

інструментарію для управління механізмом забезпечення економічної стійкості торговельних підприємств потребує детальнішого вивчення.

Метою роботи є формування комплексу методичних підходів для управління механізмом забезпечення економічної стійкості торговельних підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Механізм забезпечення економічної стійкості підприємства полягає у взаємодії складових внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства у процесі розробки і реалізації комплексу заходів та засобів для забезпечення і підтримки на оптимальному рівні здатності підприємства функціонувати і розвиватися у несприятливих умовах господарювання. Для інформаційної підтримки управління цим механізмом необхідні методичні підходи до діагностики, прогнозування економічної стійкості та оцінювання ефективності її забезпечення.

Діагностика економічної стійкості проводиться для порівняння стану внутрішнього середовища підприємства відносно оптимального, визначення причин та наслідків наявних відхилень.

Проведений аналіз підходів до діагностики економічної стійкості підприємства [1; 2; 3; 4; 5; 6] показав, що наразі не існує універсальної методики її проведення та потребують додаткових досліджень такі проблеми:

- визначення зони економічної стійкості підприємства;
- визначення оптимальних значень окремих складових внутрішнього середовища підприємства для підтримки економічної стійкості;
- забезпечення результатами діагностики економічної стійкості процесів управління поточною діяльністю та стратегічного планування;
- інтерпретації кінцевих узагальнених показників діагностики для прийняття управлінських рішень.

Для вирішення цих проблем, пропонується методичний підхід до діагностики економічної стійкості торговельних підприємств, яка складається з двох частин: узагальненої оцінки та поглибленої діагностики економічної стійкості.

Узагальнена оцінка економічної стійкості проводиться для визначення її якісного рівня на основі зони економічної стійкості. Визначення цієї зони для торговельного підприємства доцільно здійснювати за допомогою показника товарообороту.

Нижньою межею зони економічної стійкості є товарооборот на рівні «точки беззбитковості». Даний рівень товарообороту забезпечує

відшкодування витрат підприємства і просте відтворення.

Верхньою межею зони економічної стійкості буде рівень товарообороту, який забезпечуватиме максимальний обсяг прибутку, що можливо за умови досягнення рівності між граничним доходом та граничними витратами.

На основі вказаних меж, економічну стійкість доцільно розділити на 5 рівнів: нижній та верхній кризові рівні, допустимий, максимальний, нестійкий. Нижній кризовий рівень економічної стійкості настане за умови недосягнення фактичним товарооборотом беззбиткового обсягу, що спричинить збитковість операційної діяльності. Верхній кризовий рівень економічної стійкості виникає коли при збільшенні товарообороту додаткові витрати перевищують додаткові доходи, що призводить до збитків від операційної діяльності. Допустимим є рівень економічної стійкості за умови знаходження фактичного товарообороту між беззбитковим та оптимальним. Максимальним рівень економічної стійкості буде при досягненні фактичним товарооборотом оптимального рівня, при якому граничні витрати і граничні доходи підприємства будуть рівними. Коли фактичний товарооборот перевищуватиме оптимальний рівень, але залишатиметься прибутковим, економічна стійкість підприємства перебуватиме на нестійкому рівні.

Узагальнена оцінка показує рівень економічної стійкості і доповнюється поглибленою діагностикою для виявлення внутрішніх причин, які його зумовили. Стан внутрішнього середовища підприємства є основою економічної стійкості, тому для поглибленої діагностики запропоновано низку показників, які характеризують кожну складову потенціалу підприємства з точки зору участі у забезпеченні економічної стійкості (табл. 1).

Таблиця 1. Показники поглибленої діагностики економічної стійкості торговельного підприємства

Складова потенціалу підприємства	Елемент складової потенціалу	Показник	Рекомендоване значення
Техніко-техно логічний потенціал	Ресурси (технічні, просторові)	Коефіцієнт придатності основних засобів	1
	Оборотні кошти	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	зростання
		Коефіцієнт оборотності товарних запасів	зростання
		Коефіцієнт інфляційної захищеності оборотних коштів	зростання

Продовження табл.1			
Кадровий потенціал	Організаційна структура системи управління Інтелектуальні та фізичні можливості Рівень освіти, досвід	Коефіцієнт використання робочого часу	зростання
		Коефіцієнт випередження росту продуктивності праці і заробітної плати	> 1
Фінансовий потенціал	Власний капітал Позиковий капітал	Коефіцієнт автономії	> 0,5
		Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	> 0,1
		Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом	> 0,2
Інноваційний потенціал	Інновації в ресурсному забезпеченні Інновації в організації та управлінні використанням ресурсів	Ефективність використання інноваційного потенціалу	зростання

В умовах високого рівня конкуренції значний вплив на економічну стійкість торговельного підприємства здійснює ефективність використання інноваційного потенціалу торговельного підприємства, для оцінки якої запропоновано використовувати наступну формулу:

$$E_{\text{ІП}} = \frac{П_{\text{ОД}}}{ОЗ + ОА + В_{\text{ОУ}}} \times K_{\text{В}} , \quad (1)$$

де $E_{\text{ІП}}$ – ефективність використання інноваційного потенціалу, грн.;

$П_{\text{ОД}}$ – прибуток від операційної діяльності, тис. грн.;

$В_{\text{ОУ}}$ – витрати на реалізацію інноваційних організаційних та управлінських заходів, тис. грн.;

$K_{\text{В}}$ – коефіцієнт випередження продуктивності праці та заробітної плати.

У запропонованій формулі враховані такі елементи ресурсного забезпечення, якісний стан яких впливає на рівень та ефективність інноваційного потенціалу, зокрема основні засоби, оборотні активи, кадрова складова.

Вплив інноваційного потенціалу на економічну стійкість підприємства визначається за допомогою відхилення значень показника ефективності використання інноваційного потенціалу після та до впровадження інновацій, яке не повинне бути від'ємним.

Запропонований методичний підхід до діагностики економічної

стійкості охоплює всі ресурси і процеси на підприємстві та дозволяє вирішити виділені проблеми.

Оцінку ефективності забезпечення економічної стійкості доцільно здійснювати на основі підходу до її діагностики. Свідченням ефективного функціонування механізму забезпечення економічної стійкості є досягнення лише допустимого чи максимального рівня економічної стійкості, оскільки на інших рівнях діяльність характеризується зниженням прибутковості та збитковістю.

Зміну ефективності забезпечення економічної стійкості доцільно оцінювати за допомогою динаміки показника ефективності механізму забезпечення економічної стійкості, який розраховується за наступною формулою:

$$E_{\text{МЗЕС}} = \frac{TO_{\phi} - TO_6}{BO}, \quad (2)$$

де $E_{\text{МЗЕС}}$ – ефективність механізму забезпечення економічної стійкості, грн.;

TO_{ϕ} – фактичний товарооборот, тис. грн.;

TO_6 – беззбитковий товарооборот, тис. грн.;

BO – витрати обігу, тис. грн.

Запропонований показник доцільно застосовувати у випадках допустимого та максимального рівня економічної стійкості. Чисельник формули обмежується верхньою межею зони економічної стійкості, тобто фактичний товарооборот не повинен перевищувати рівня, за якого граничний прибуток стане від'ємним. Знаменник формули містить витрати обігу, обсяг яких також залежить від рівня економічної стійкості. Таким чином, для позитивних висновків щодо ефективності забезпечення економічної стійкості її рівень має бути допустимим або максимальним, а динаміка запропонованого показника не повинна знижуватися.

Результати діагностики та оцінки ефективності економічної стійкості є важливим інформаційним джерелом розробки управлінських рішень, але можливі зміни зовнішнього середовища, неврахування яких в коротко- чи довгостроковій перспективі може знизити позитивні результати їх реалізації або спричинити непередбачувані негативні наслідки. Для уникнення цього здійснюється прогнозування економічної стійкості.

Аналіз сучасних методичних підходів до прогнозування економічної

стійкості підприємств [7; 8] показав необхідність забезпечення під час прогнозування економічної стійкості торговельних підприємств можливості здійснення розрахунків в умовах відсутності точних даних прогнозних значень чинників зовнішнього середовища діяльності підприємства та урахування впливу на прогнозний рівень економічної стійкості зовнішніх чинників, які не мають кількісного виміру. Для цього прогнозування економічної стійкості торговельних підприємств доцільно проводити на основі методу аналізу ієрархій у наступній послідовності:

1. Здійснюється оцінка значущості показників економічної стійкості методом аналізу ієрархій із врахуванням прогнозованого негативного впливу чинників зовнішнього середовища.

2. Визначається прогнозний рівень економічної стійкості на основі рекомендованих значень показників для діагностики економічної стійкості за допомогою наступної лінійної комбінації:

$$P_{ЕСПР} = \sum_{i=1}^h K_{pi} r_i, \quad (3)$$

де $P_{ЕСПР}$ – прогнозний рівень економічної стійкості на основі рекомендованих значень показників діагностики;

K_{pi} – рекомендоване значення i -го показника діагностики економічної стійкості;

r_i – прогнозна значимість i -го показника.

3. Визначається прогнозний рівень економічної стійкості на основі звітних значень показників діагностики економічної стійкості:

$$P_{ЕСПЗ} = \sum_{i=1}^h K_{zi} r_i, \quad (4)$$

де $P_{ЕСПЗ}$ – прогнозний рівень економічної стійкості на основі звітних значень показників діагностики;

K_{zi} – звітне значення i -го показника діагностики економічної стійкості.

4. Визначається відхилення прогнозного рівня економічної стійкості на основі рекомендованих та звітних значень показників діагностики економічної стійкості, яке повинне бути мінімальним і близьким до нуля, що свідчитиме про наближення прогнозованого рівня економічної стійкості до необхідного.

Використання результатів прогнозування економічної стійкості торговельних підприємств в управлінні механізмом її забезпечення підвищує

ймовірність успішної розробки та реалізації управлінських рішень.

Висновки. Методичні підходи до діагностики, прогнозування економічної стійкості та оцінки ефективності її забезпечення детально характеризують фактичний рівень економічної стійкості, дозволяють виявити причини відхилення від оптимального та сформулювати заходи його підвищення із врахуванням прогнозного стану середовища діяльності. Комплекс цих підходів створює інформаційну підтримку ефективного управління механізмом забезпечення економічної стійкості торговельних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва О. В. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С. 106–111.
2. Бакальская Е. Устойчивость торговых предприятий: теоретические и практические аспекты / Е. Бакальская, Е. Дуванова // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 12. – С. 92–100.
3. Иванов В. Л. Методологические подходы к анализу экономической устойчивости предприятия в процессе достижения целей функционирования и развития / В. Л. Иванов // Торгівля і ринок України. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2004. – Вип. 17, Т. 2. – С. 170–180.
4. Сулыма А. И. Особенности формирования системы индикаторов идентифицирующих угрозы экономической устойчивости предприятия / А. И. Сулыма // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 88. – С. 107–111.
5. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л. А. Костирко. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Харків : Фактор, 2008. – 336 с.
6. Мохонько Г. А. Оцінювання стратегічної стійкості підприємства видавничо-поліграфічної галузі з використанням нейронечітких технологій / Г. А. Мохонько // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 124–127.
7. Бакунов О. О. Прогнозування рівня економічної стійкості – основа сталого розвитку торговельного підприємства / О. О. Бакунов, О. В. Сергєєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4, Т. 2. – С. 52–54.
8. Гросул В. А. Методичні основи оцінки соціально-економічної стійкості підприємства / В. А. Гросул // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – Харків : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2008. – У 2 ч. – Вип. 2, Ч. 1. – С. 195–203.